

Optimista pedagógia

Egykori pedagógia-professzorom nem volt elfogult a tudománya iránt. Első előadásában évről évre azt fejtegette, hogy mindig is volt pedagógiai optimizmus és pedagógiai pesszimizmus. Egyesek esküdtek a nevelés mindenhatóságára, mások viszont nagyon is vitatták hatékonyságát. Megtudtuk, hogy a derűlátók között tarthatjuk számon Locke-ot vagy Hobbes-t; Horatius és Schopenhauer ellenben fölöttebb borúlátó volt a nevelés eredményességét illetően... Megismertük a nevezetes „tabula rasa” elméletet, de hallottunk ilyen mondást is: üzd ki a természetet vasvillával az ajtón — visszatér az ablakon.

Több mint húsz éve már, de ma is emlékszem rá, mennyire meglepett ez az előadás. Igaz-e mindez? Hogy az a tudomány, amelyet második szakul választottam, ilyen kétségeket ébresztett kiváló gondolkodókban? Érdemes-e hát foglalkozni vele, mi több, hivatásul választani? És egyáltalán, lehet-e az ember nevelhetőségében hinni?

Sokat töprengtem, amíg valamennyire megnyugodtam, a pedagógiai optimizmus—pedagógiai pesszimizmus ellentétpárja azonban rányomta bélyegét gondolkodásomra, mint megrázó élmény emléke kísér, s arra készlet, hogy minden, a neveléssel kapcsolatos elképzelést, a hatékonyságának növelésére irányuló javaslatot, tervezetet egyben úgy is tekintsek, mint elszánt nekigyürközést, nekiveselkedést, vállalkozást, amelynek célja, hogy az emberi fejlődés gátjait lebírja, győnjtse a pedagógiai pesszimizmus erőtartalékait és gazdagítsa az optimizmus érveinek kincsestárát.

Így tekintek az oktatásunk fejlesztéséről szóló Tanulmányra is. És elemezni próbálom, milyen helyzetben, milyen pedagógiai konstellációk, haladásfolyamatok közepette vállalkozik nevelésügyünk hadállásainak megerősítésére.

Kétségtelen, hogy a XX. század második felé a nevelés terén is döntően újat hozott. Miként feltártuk az anyag parányi részecskéinek a titkát vagy kiléptünk a világűrbe, úgy frontáttörés történt a nevelés terén is. Egész sor országban számolták fel az analfabétizmust, s olyan népek, amelyek húsz évvel ezelőtt teljes mértékben írástudatlanok voltak, ma egyetemeket építenek. De új főiskolák sokasága létesül a fejlett államokban is, s a nemzet egykori napszámosai, a nevelők, ma megbecsült, keresett munkaerők, „hiánycikkek” szerte a világon. Magának a nevelésnek, a tudásnak olyan nagy a becsülete, hogy átfogó fejlődésemleletek jöttek létre, amelyek szerint az egyes országok gazdasági fejlődése nem annyira a beruházások mennyiségétől avagy a termelőeszközök műszaki színvonalától függ, hanem elsősorban a munkaerő képzettségétől, hozzáállásától. A nevelés jelentősé-

gére vall az is, hogy az egyik legnagyobb, legátfogóbb nemzetközi szervezet, az UNESCO, neveléssel is foglalkozik. Mindez nyilvánvalóan a derűlátókat igazolja — eddig soha nem hallott érvekkel, tapasztalatokkal.

De a pesszimistáknak sem kell sokat fáradozniok, ha indokot akarnak lelmi álláspontjuk fenntartására. A tanügy világszerte súlyos gondokkal küzd. A tudomány és a technika olyan gyorsan halad, hogy az iskola képtelen követni. Az új meg új ismeretek, valamint a tananyaggá feldolgozott és az új nemzedéknek átadott ismeretek mennyisége közt mind nagyobb a szakadék. Ennek ellenére azonban máris általános jelenség a tanulók túlterheltsége. Az ismeretátadáson túl azonban baj van az érzelmi, etikai neveléssel is. Épp a fejlett államokban ijesztően nő a kiskorú bűnözők száma, és a döbbenetes az, hogy a fiatalok nagy többsége minden külföldesebb ok nélkül lop, gyilkol vagy erőszakoskodik. És vajon nem az erkölcsi nevelés fogyatékoságára utal többek között a fiatal dühöngők sokféle mozgalma a raggaroktól a közönséges huliganokig?

A nevelés életrevalósága azonban épp e nehézségek közepette mutatkozik meg igazán. A temérdek új tudományos ismeret és műszaki vívmány nem csupán gondot, „megemésztendő” anyagot jelent számára, hanem segítséget, erőforrást is. Az audio-vizuális eszközök már jó ideje értékes segédkellékei a nevelőnek, manapság pedig új tudományágak, például a kibernetika, programozás tapasztalatait igyekeznek alkalmazni a tanításban. De segítségül sietnek újnak egyáltalán nem mondható tudományok, a lélektan, a biológia, és új lehetőségekre mutatnak rá, például azt javasolják, hogy az alvás idejét is hasznosítsuk tanítás céljából, hasonlóképpen a gyermekkor zsengébb éveit.

A kép végső fokon kedvező. Akármilyen bonyolult is a helyzet, a nevelés képes új meg új hajtásokat lombosítani, s rugalmasságról, fejlődőkészségről tesz bizonyosságot.

Ezért tanulmányozzuk bizakodva a mi tanügyünk megújulását előkészítő javaslatokat is. Az az alaposág, tárgyilagosság, amellyel a Tanulmány az eddig megtett utat felméri, az eredményeket és mulasztásokat jelzi, különösen biztató. E helyütt csupán két vonatkozásban igyekszem röviden elemezni.

Helyesen állapítja meg a Tanulmány, hogy egy időben elhanyagoltuk a tankönyvek hazai kidolgozását, nem ápoltuk ilyen irányú hagyományainkat, és lefordított könyvekből tanítottunk. Szerencsére ez a szakasz már a múlté, de hatása még tapasztalható, ezért nem árt, ha szembenézünk következményeivel. És felteszszük a kérdést, mi volt az idegen tankönyvek alapján történt oktatás, ha nem elidegenedés, nevelésügyünk elidegenedése nemcsak tankönyvszerkesztői hagyományainktól, hanem lakosságunk történelmétől, irodalmától, hazánk földrajzától, néprajzától, úgyszólván egész hazai valóságunktól. Hogyan lehet idegenből fordított könyvek alapján honismeretre, a szülőföld szeretetére nevelni, népünk helyét megmutatni a világtörténelemben avagy a jelenlegi világ gazdasági vérkeringésben? A tankönyvek átvételének, lefordításának hagyatéka az is, hogy néhány tantárgyból még nincs tankönyvünk.

A Tanulmány ilyen irányú megállapításai vonatkoznak a hazai magyar nyelvű oktatásra is. Nem hasznosítottuk eléggé hagyományainkat ilyen értelemben sem, holott a hajdani írók, enciklopédikus műveltségű tanárok, tudósok Heltai Gáspártól kezdve Szeneci Molnár Alberten, Apáczai Csere Jánoson és Gyarmathi Sámuelen át Gaál Gáborig egyúttal kiváló tankönyvszerkesztők is voltak.

Kiterjesztjük az óvodás-nevelést, 6 éves kortól kezdjük az oktatást, kötelező lesz a tízosztályos általános iskola elvégzése, növeljük a líceumok osztályainak,

valamint a szakiskoláknak a számát. Első hallásra talán nem sokat mondanak ezek az adatok. Ha azonban meggondoljuk, hogy az intézkedések nyomán már a jövő tanévtől kezdve mekkorát növekszik az iskolások száma s ennek alapján a tan-személyzeté, hogy hány meg hány új intézet, diákotthon, étkezde építése válik szükségessé, akkor megértjük, milyen nagy feladatra vállalkozunk. Ezt igazolja a világhátrétegzés is. A tízosztályos kötelező oktatás például csak a legfejlettebb, igen-igen gazdag országokban honos.

Mi azonban nem tartozunk még a legfejlettebb, leggazdagabb országok közé. Felvetődik hát a kérdés, hogyan valósítjuk meg merész terveinket, mi erre a biztosíték?

A szocialista rendszer.

Tudott dolog, hogy a szocialista állam kezdettől fogva többet áldozott a nevelésre, mint a leggazdagabb tőkésállam. A mi hazánk pedig különösen sokat tett a nép tudásának gyarapítása, a lakosság szellemi felemelkedése érdekében. Az a tény, hogy a tervgazdálkodás két évtizede alatt mi évről évre több mint tíz százalékkal növeltük ipari termelésünket — amire csak a legdinamikusabb gazdasági életű országok képesek —, azt is jelzi, hogy oktatásügyünk meg tudott felelni a követelményeknek. Az általános műveltség impozáns emelkedése vagy a szakemberek számának gyors növekedése nélkül nem érhetjük volna el gazdasági sikereinket.

Ezek a sikerek viszont most lehetővé teszik, hogy oktatásunk újabb, magasabb szintre lépjen — világszínvonalra. Nevelésünk eddigi eredményei arra a reményre jogosítanak, hogy a Tanulmányban foglalt bátor, korszerű elgondolásokat valóra váltjuk, és ezzel — hogy visszatérjünk kiindulópontunkhoz — a pedagógiai optimizmus érveit a mi tapasztalatainkkal is gazdagítsuk. Ami viszont nem jelenti azt, hogy a pedagógiai pesszimizmus lába alól véglegesen kihúzhatnók a talajt. Előállanak, adódnak majd új problémák, s egy-két évtized múlva ismét felülvizsgálásra, módosításra lesz szükség.

Így halad a világ.

Herédi Gusztáv

